

Janosz-Biskupowa, Irena

Zestawienia dokumentów z Archiwum Zakonu Krzyżackiego z początków XVI wieku : przyczynek do roli dokumentów w walce dyplomatycznej Zakonu z Polską

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia 19 (147), 53-71

1984

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zakład Archiwistyki

Irena Janosz-Biskupowa

ZESTAWIENIA DOKUMENTÓW
Z ARCHIWUM ZAKONU KRZYŻACKIEGO
Z POCZĄTKÓW XVI WIEKU

Przyczynek do roli dokumentów w walce dyplomatycznej
Zakonu z Polską

Pierwsze ćwierćwiecze XVI stulecia, a równocześnie ostatnie istnienia państwa zakonnego w Prusach, wypełnia walka dyplomatyczna władz krzyżackich nie tylko o utrzymanie w swoim władaniu posiadanych aktualnie ziem, ale przede wszystkim o odzyskanie utraconych w II Pokoju Toruńskim 1466 r. Problemy te badane były w przeszłości zarówno przez badaczy niemieckich, jak i polskich. Wśród nich wymienić należy zwłaszcza Eryka Joachima¹, Waltera Hubatscha², Ksawerego Liskego³, Władysława Pocięchę⁴ i Andrzeja Wojtkowskiego⁵. Sprawy te są wciąż jeszcze przedmiotem dalszych badań, spowodowanych nie wykorzystanymi jeszcze w pełni zasobami archiwalnymi — zwłaszcza Archiwum Zakonu Krzyżackiego, do roku 1547 przechowywanego w Malborku, a następnie w Tapiawie nieopodal stołecznego Królewca. Po wędrówkach w czasie II wojny światowej i po jej zakończeniu akta Zakonu Krzyżackiego znalazły się w Geheimes Staatsarchiv w Berlin-Dahlem. Ostatnio tematykę tę podjął w swej pracy Marian Biskup⁶. Trzeba tu dodać, że korzystanie

¹ E. Joachim, *Die Politik des letzten Hochmeisters in Preussen Albrecht von Brandenburg*, T. 3, Leipzig 1895.

² W. Hubatsch, *Albrecht von Brandenburg-Ansbach*, Heidelberg 1960.

³ K. Liske, *Zjazd w Poznaniu w roku 1510, Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziału Historyczno-filozoficznego Akademii Umiejętności*, t. 3, Kraków 1875, s. 190—350.

⁴ W. Pocięcha, *Geneza hołdu pruskiego (1467—1525)*, Gdynia 1937.

⁵ A. Wojtkowski, *Tezy i argumenty polskie w sporach terytorialnych z Krzyżakami*, Olsztyn 1968; tenże, *W sprawie wydania Polsce dokumentów krzyżackich*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, nr 4 (66), Olsztyn 1959, s. 448—468.

⁶ M. Biskup, *Polska a Zakon Krzyżacki w Prusach w początkach XVI w. (Do genezy sekularyzacji Prus)*, Olsztyn 1983.

z Archiwum Krzyżackiego znakomicie ułatwiły opracowane przez Eryka Joachima i Waltera Hubatscha regesty przywilejów i korespondencji Zakonu⁷.

We wspomnianej wyżej walce dyplomatycznej strony posługiwały się dokumentami, które miały udowodnić prawa każdej z nich. Sieganie do dokumentów w podobnych przypadkach miało już dawną tradycję, od czasu piętnastowiecznych procesów krzyżackich⁸. Po broń tę sięgnęli również dwaj ostatni wielcy mistrzowie: Fryderyk książę saski (1498—1510) i Albrecht von Hohenzollern-Ansbach (1511—1525). Ponieważ problematyka ta znajduje swoje odbicie m.in. w cytowanych wyżej pracach, ograniczymy się tu do przedstawienia i krótkiej analizy dokumentów, które w latach 1508—1522 dla przeprowadzenia wyводу prawno-historycznego wytypowane zostały z Archiwum Zakonu Krzyżackiego. Zachowały się tam trzy spisy. Pierwszy wykaz przygotowany został na zapowiedziany, a nie doszły do skutku rozjemczy zjazd polsko-krzyżacki w 1508 r. we Wrocławiu⁹, drugi — opublikowany przez K. Liskego — na zjazd poznański w 1510 r.¹⁰ Ostatni spis obejmuje dokumenty, które wielki mistrz Albrecht zabrał ze sobą do Rzeszy, gdy po zawarciu czteroletniego rozejmu w 1521 r. z królem polskim wyruszył w kwietniu 1522 r., aby szukać pomocy przede wszystkim na dworze cesarza, Książąt Rzeszy oraz króla Węgier i Czech Ludwika Jagiellończyka¹¹. Albrecht liczył jeszcze na możliwość prawnego rozstrzygnięcia sporu z Polską.

Analiza omawianych spisów pozwoli na ustalenie argumentów, na jakie każdorazowo kładziono szczególny nacisk. I tak np. wszystkie spisy podają „tytuły prawne” nabycia różnych ziem, te układy pokojowe, które przynajmniej nie powodowały zmniejszenia terytorium państwa krzyżackiego (np. pokój kaliski 1343 r., I pokój toruński 1411 r., czy „wieczysty” pokój brzeski 1435 r.), pomijając oczywiście kwestionowany traktat II pokoju toruńskiego z 1466 r. To były elementy składowe wszystkich trzech spisów. Natomiast wielki mistrz Albrecht, wybierając się do Rzeszy, uzupełnił wspomniane dokumenty przez włączenie przywilejów i listów dotyczących Związku Pruskiego. W obu spisach na specjalną

⁷ *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum*, opr. R. Joachim, W. Hubatsch. Pars I: *Regesten zum Ordensbriefarchiv*, Göttingen 1948—1973, (cyt. dalej Reg.); Pars II: *Regesta privilegiorum Ordinis S. Mariae Theutonicorum*, Göttingen 1948 (cyt. dalej Priv.).

⁸ H. Chłopocka, *Procesy z Zakonem Krzyżackim w XIV wieku*, Poznań 1967, s. 109; A. Wojtkowski, *W sprawie wydania...*, s. 456.

⁹ *Iura recepta per oratores missos ad Wraticlaviam* (cyt. dalej Iura).

¹⁰ K. Liske, op. cit., s. 303—307.

¹¹ *Register, was mein gnedigster her der hohmeister marggrave Albrecht hinaus ins landt genomen anno 1521* (cyt. dalej Register).

uwagę zasługują notatki przy niektórych dokumentach, podkreślające ich wagę w rokowaniach ze stroną polską.

Spisy te rzucają także pewne światło na ówczesną organizację Archiwum Zakonu Krzyżackiego, znajdującego się po 1457 r. na zamku w Tapiawie. Wynika z nich, że dokumenty przechowywane były w oddzielnych skrzyniach, choć między spisami z 1508 i 1521 r. zachodzi pewna różnica. Według pierwszego z nich zabrane dokumenty pochodziły z 4 skrzyń. Pierwsza zawierała transumpty, druga różne (de diversis) trzecia dokumenty dot. ziemi chełmińskiej i czwarta — Pomorza Gdańskiego. Według spisu z 1521 r. mamy do czynienia z 5 skrzyniami. W pierwszej znajdowały się recesy, traktaty pokojowe, transumpty i inne „artykuły”, w drugiej dokumenty cesarzy i królów Węgier i Czech, dalej o układzie nie decydowała już osoba wystawcy lecz podział terytorialny, w trzeciej bowiem skrzyni przechowywane były dokumenty dot. ziemi chełmińskiej, w czwartej — ziemi dobrzyńskiej i michałowskiej, Jaćwieży i Żmudzi, a w piątej — Pomorza Gdańskiego. Taki układ powoduje niekonsekwencje, gdyż niektóre dokumenty znajdują się w dziale cesarsko-królewskim, a inne tychże wystawców przechowywane są według podziałów terytorialnych. Zdaniem K. Forstreutera ten właśnie układ był charakterystyczny dla Archiwum Krzyżackiego w XV—XVI w.¹² Według tego autora nie nastąpiła zmiana w porządku archiwalnym między 1508 a 1521 r. Za panowania w. mistrza Fryderyka saskiego Archiwum zajął się najpierw P. Watt, a następnie G. Prang. Rychła śmierć Pranga w 1509 r. przerwała zapoczątkowane prace, które podjęte zostały przez G. Rudolfa w końcu 1523 r. Prang miał wziąć udział w poselstwie do Wrocławia i tym tłumaczyć należy jego zabiegi o sporządzenie transumptów potrzebnych dokumentów. W omawianych wykazach wyjątkowo tylko występują oryginały, gdyż Krzyżacy z reguły w rokowaniach posługiwali się prawie wyłącznie transumptami. Sporządzano je często i wielokrotnie. Dla przykładu „Złota Bulla” Fryderyka II transumowana była wielokrotnie¹³. W pewnych okresach transumpty sporządzane były dziesiątkami¹⁴. Do wojny trzynastoletniej transumpty sporządzane były na miejscu w kancelarii w. mistrzów. Sprawa się skomplikowała w 1465 r., gdy dla zabezpieczenia najcenniejszych archiwaliów 111 dokumentów papieskich i cesarskich za pośrednictwem G. Hennenberga przesłano do kapituły w Magdeburgu. Ponieważ i inne dokumenty nie były przechowy-

---

¹² K. Forstreuter, *Das Preussische Staatsarchiv in Königsberg*, Göttingen 1955.

¹³ Priv. nr 231, 236, 634, 852, 2116, 3886 itd.

¹⁴ Por. Priv. nr 1650—1658 (z 23 IV 1410); 1727—1736 (z 5—7 V 1411); 1972—2000 (z 9 VIII 1419); 2066—2086 (z 10 V 1421); 2104—2147 (z. 5 XI 1421) itd.

wane na miejscu w Królewcu czy Tapiawie¹⁵, sporządzanie transumptów i ich skompletowanie natrafiało na poważne trudności. I tak część transumptów dokumentów, które poselstwo krzyżackie miało zabrać do Wrocławia, sporządzona została w Norymberdze¹⁶. W „Regestach” nie ma natomiast śladu transumptów, które zabrał ze sobą w. mistrz Albrecht. Być może, że korzystał on częściowo z wcześniej sporządzonych i te umieszczone zostały później zgodnie z porządkiem chronologicznym. Inne do Archiwum Krzyżackiego nie wróciły. Częściową odpowiedź może by dała analiza sygnatur umieszczonych na tym wykazie, ale wymaga to osobnych studiów. Są to bądź cyfry rzymskie, bądź litery lub znaki. Ze względu na trudności graficzne pominięto je w publikacji, wprowadzając natomiast dla ułatwienia korzystania z regestów kolejną numerację pozycji, oddzielną dla każdego ze spisów.

Pierwszy spis z 1508 r., zatytułowany *Iura recepta per oratores ad Wratislaviam*, znajduje się w dziale Ordensfolianten pod sygn. 24a na stronach 337—340 i zawiera regesty 38 dokumentów. Drugi wykaz *Register, was mein gnedigster her der hohmeister marggrave Albrecht hinaus ins landt genomen anno 1521* przechowywany jest w dziale korespondencji pod sygn. 25837 i obejmuje aż 98 pozycji. Spisany został na składce złożonej z 7 kart o wymiarach 33×22 cm, zapisany jest atramentem brązowym. Na k. 1 wypisany został tytuł, ostatnia nienumerowana jest pusta.

Spisy niżej publikowane oraz wydany przez K. Liskego mają bardzo lakoniczne regesty, w kilku tylko przypadkach podana została data roczna. Z tego też względu ustalenie, jakim dokumentom odpowiadają poszczególne regesty jest bardzo trudne, czasami wręcz niemożliwe, zwłaszcza gdy mamy do czynienia nie z pojedynczym dokumentem, ale składką, jak np. spis II poz. 3 obejmuje artykuły i kopie dot. Związku Pruskiego. Ale i pojedyncze przekazy trudno jest często zidentyfikować. Tak np. spis II poz. 6 wymienia lakonicznie instrument sporządzony w sprawie Związku, lub też poz. 32 — instrukcja (dla posłów) do Rzeszy bez żadnego bliższego określenia. W regeście poz. 14 wymienione są wprawdzie ziemie, między którymi wytyczono granicę, ale podobnych dokumentów jest wiele, lecz żaden z nich nie obejmuje wszystkich wymienionych terytoriów. Osobną grupę stanowią traktaty pokojowe, bowiem część z nich określana jest krótko jako pokój wieczysty, wymieniając najwyżej układające się strony. Nie zawsze więc wiadomo, czy chodzi o pokój „wieczysty” kaliski, mełneński, I toruński, czy brzeski. Dlatego też do zaproponowanych przez nas rozwiązań podchodzić należy ostrożnie.

Podstawą identyfikacji były przede wszystkim Regesta E. Joachima

¹⁵ K. Forstreuter, op. cit., s. 18.

¹⁶ *Regesten*, Pars II, nr 3881—3890.

i W. Hubatscha. Ponieważ większość przekazów stanowiły dokumenty, szczególnie przydatny okazał się tom zawierający regesty przywilejów¹⁷. W miarę możliwości wskazywano na miejsce druku, ograniczając poszukiwania prawie wyłącznie do *Preussisches Urkundenbuch* dla czasów wcześniejszych¹⁸, a następnie do publikacji traktatów Zakonu E. Weisego¹⁹. Tam też zamieszczane są wskazówki dot. innych przedruków. Wyjątkowo tylko przy braku tam odpowiedników sięgano do M. Toeppena *Aktów stanów pruskich*²⁰, *Pommerellisches Urkundenbuch*²¹, do Lites²² i kodeksu Voigta²³. Wobec braku wiadomości, o jaki transumpt chodziło, w poszczególnych przypadkach, w objaśnieniach odsyłało do oryginałów. W sześciu tylko przypadkach podano także sygnaturę transumptu. Dotyczyło to odpisów sporządzonych w 1508 r. O ile ten sam dokument występował zarówno w Iura, jak i Register, zaznaczano to również w przypisach.

Spisy opublikowano zachowując kolejność oryginałów. Pisownię zmodernizowano z wyjątkiem imion własnych, które pozostawiono w wersji przekazu.

¹⁷ *Regesten*, Pars II.

¹⁸ *Preussisches Urkundenbuch*, Bd. 1—5, 1881—1975 (cyt. dalej Pr. Urk.).

¹⁹ E. Weise, *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preussen im 15. Jahrhundert*, Bd. 1—2, Mährburg 1955—1970 (cyt. dalej Weise).

²⁰ *Acten der Ständetage Preussens unter der Herrschaft des Deutschen Ordens*, bearb. von M. Toeppen, Bd. 1, Leipzig 1878 (cyt. dalej AST).

²¹ *Pommerellisches Urkundenbuch*, bearb. v. M. Perlbach, Danzig 1882 (cyt. dalej Pomm. Urk.).

²² *Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum*, t. 1—3, wyd. T. Działyński, Poznań 1855—1856; *Supplementum*, wyd. Z. Celichowski, Poznań 1880.

²³ *Codex diplomaticus Prussicus*, ed. J. Voigt, Bd. 3, 1848 (cyt. Voigt, Cod. dipl.).

IURA RECEPTA PER ORATORES MISSOS AD WRATISLAVIAM

EX CAPSA TRANSSUMPTORUM

- [1] Item transsumptum pacis perpetuae in Thorn factae.
- [2] Item transsumptum, quo Iohannes rex Bohemiae donat Ordini terram Pomeraniae.
- [3] Item transsumptum confirmationis concordiae Kazimiri regis primi cum Ordine per Wladislaum regem factae prope Raczans.
- [4] Item transsumptum, ubi nobiles de Polonia promittunt non assistere regi pacem violanti.
- [5] Item transsumptum, ubi civitates Poloniae promittunt non assistere regi pacem violanti.
- [6] Item transsumptum, ubi civitates Maioris Poloniae promittunt non assistere regi suo pacem cum Ordine non servanti.
- [7] Item transsumptum, ubi nobiles Maioris Poloniae promittunt non assistere regi pacem cum Ordine non servanti.
- [8] Item transsumptum concordiae seu pacis regis Casimiri cum magistro et Ordine ^a.
- [9] Item transsumptum, ubi magister et Ordo emit terram Pomeraniae, videlicet Dantzke, Dirssaw, Schwetz pro 10 milibus marcarum argenti.
- [10] Item transsumptum pacis ducum Poloniae cum magistro et Ordine.
- [11] Item transsumptum promissionis nobilium Minoris Poloniae, quod regi non servanti pacem cum Ordine non assistent.
- [12] Item transsumptum, quo litterae episcopi in Polonia confitentur se interfuisse paci factae, qua rex renuntiavit terrae Culmensis, Pomeraniae et Micheloviensis ratificando donationem Ordini factam.
- [13] Item transsumptum sine sigillo summae arbitralis Caroli et Ioannis Ungariae et ^b Bohemiae regum inter regem Poloniae et Ordinem.
- [14] Item transsumptum sine sigillo habens in se granicies inter Cuiviam, terram Culmensem et Pomeraniae. //
- s. 338 [15] Item transsumptum protestationis et informationis coram summo pontifice Martino V et cardinalibus a procuratoribus Ordinis factae, quod non fit nunc(?) mittere nuntium apostolicum ad regnum Poloniae et Prussiam pro pace facienda, quae iam in Thorn fuit facta ^c.
- [16] Item transsumptum confirmationis et ratihabitionis Henrici imperatoris super Dantzke, Dersaw et Schwetz.

^a *Na marginesie: Notetur bene contra Polonos.*

^b *Skr. Poloniae.*

^c *Dopisane ponizej: Bene notanda contra Polonos.*

EX CAPSA DE DIVERSIS

- [17] Item pax perpetua facta prope Ossam iuxta lacum Melno inter Wladislaum seniore[m] et Ordinem sub sigillo archiepiscopi Gneznensis, qui illam ratificat et servare promittet.
- [18] Item attestatio muntiorum domini Martini V^{ti} super regesta inter Polonos et Ordinem ^d.
- [19] Item aliquorum articulorum dilucidatio de concordia et pace in Welyn facta seu iuxta lacum Melno, sed posita sub sigillo Wladislai regis, ubi protestatur se pacem illam servare velle.
- [20] Item attestatio trium civitatum Prussiae Thorn, Elbing, Dantzke super perfidia Polonorum sub sigillis eorum ^e.
- [21] Item multae exhibitiones ex parte Ordinis pacem cum rege servare cupientes sub sigillis comitum militum etc. virum archiepiscopi Moguntini et palatini Rheni.
- [22] Item bulla originalis Innocentii IV, quae est duplicata, ad archiepiscopum Gnesznensem ^f et eius suffraganeos, ut tuantur fratres Ordinis in Terra Culmensi existentes et contra Prutenos pugnantes contra invasionem et persecutionem ducis Schwantopolti ^g.

EX CAPSA DE TERRA CULMENSIS

- [23] Item confirmatio Alexandri IV super donationes ducis Mazouiae cum insertione litterarum eiusdem ducis //.
- 339 [24] Item confirmatio Gregorii IX super donationem terrae Culmensis ^h.
- [25] Item confirmatio Rudolphi IV Romanorum regis, quo confirmat privilegium Friderici II super terra Culmensi cum illius insertione.
- [26] Item ratificatio et donatio terrae Culmensis per Cazimirum ducem Masouiae, filium olim Conradi ducis ⁱ.
- [27] Item concordia inter Conradum ducem Mazouiae, magistrum et Ordinem.
- [28] Item littera, qua episcopus Plocensis et capitulum dant Ordini praedia et possessiones suas in terra Culmensi constitutas.

EX CAPSA DE TERRA POMERANIAE

- [29] Item donatio Mewae per Samborium ducem Pomeraniae sub eius sigillo.

^d *Dopisane: Bene notanda contra Polonos.*

^e *Dopisane: Bene notanda contra Polonos.*

^f *Skr. existentes.*

^g *Na marginesie: Notetur bene contra Polonos.*

^h *Dopisane: Et bene notetur contra Polonos.*

ⁱ *Na marginesie: Bene notetur contra Polonos.*

- [30] Item concordia inter ducem Mestvinum et Ordinem super territorio Mewae super sigillo dicti ducis.
- [31] Item littera Woldimari marchionis Brandenburgensis, qui vendidit Ordini Dantzke, Dirssaw, Schwetz, describentis granicies terrae Pomeraniae et Stolpensis evidens argumentum, quod fuit in illius possessione.
- [32] Item rotulus habens in se protestationes et appellationes contra processus et summas iudicium delegatorum Polonorum super terra Pomeraniae etc.
- [33] Item annotationem summariam privilegiorum Ordinis depositorum apud capitulum Magdeburgense ex sex foliis pergamenis conscriptam cum appensione sigilli dicti capituli et clave ad cistam illa privilegia continentem cum littera comitis Georgii de Hennenberg dicta circa repositem(?).
- [34] Item librum pacem perpetuam novissimam latine et theotonicè continentem.
- [35] Item pacem Brestensem in foliis copiata.
- [36] Item copiam summae arbitriamentalis per Sigismundum Romanorum et Hungariae regem Budae et Wratislaviae datam. //
- s. 340 [37] Item allegata longa domini Ioannis de Milis advocati consistorialis pro rege Poloniae contra fundamenta magistri et Ordinis ut videntes illorum motiva advocati nostri cautiore sint ad responsa.
- [38] Item ad idem allegata [littera] domini Gasparis de Perusiae advocati consistorialis.

- ad 1. Toruń, 1 II 1411 — Priv. 1683; Weise I, nr 83 — por. Register 11.
2. Toruń, 12 III 1329 — Priv. 568, 569, 570; Pr. Urk. II, nr 637.
3. Raciążek, 22 V 1404 — Priv. 1509; Weise I, nr 27.
4. Kraków, 15 VII 1343 — Priv. 751; Lites II, nr 12.
5. Kraków, 15 VII 1343 — Priv. 750.
6. Kalisz, 8 VII 1343 — Priv. 740, 3881; Pr. Urk. III, 2, nr 577.
7. Kalisz, 8 VII 1343 — Priv. 739; Pr. Urk. III, 2, nr 576.
8. Kalisz, 8 VII 1343 — Priv. 738; Pr. Urk. III, 2, nr 567.
9. Myśliborz (Soldin), 13 IX 1309 — Priv. 421; Pr. Urk. I, 2, nr 908.
10. Łęczyca, 13 VII 1343 — Priv. 747; Pr. Urk. III, 2, nr 580.
11. Kraków, 15 VII 1343 — Priv. 752, 3887.
12. Inowrocław, 23 VII 1343 — Priv. 754, 3882.
13. Wyszogród, 26 XI 1335 — Priv. 648; Urk. III, 1, nr 32.
14. Grodno, 17 XII 1425 — Reg. 4514; Weise I, nr 164/2.
15. Początek 1415 — por. Die Staatsschriften des Deutschen Ordens in Preussen im 15. Jahrhundert. Erster Band: Die Traktate vor dem Konstanzer Konzil 1414—1418 über das Recht des Deutschen Ordens an Lande Preussen. Bearb. v. E. Weise, Göttingen 1970, s. 65—111.
16. Frankfurt n. M., 27 VII 1310 — Priv. 429, 430, 431; Pr. Urk. II, nr 16.

17. Mełno, 27 IX 1422 — Priv. 2162, 2163; Weise I, nr 152. — por. Register 21.
18. 1422 — Reg. 4017: Lites II — por. Register 67.
19. Malbork, 6 XI 1418 — Priv. 1927; Reg. 2819; Weise I, nr 131.
- 20 i 21 — Niezidentyfikowane.
22. Lugini, 1 II 1245 — Priv. 4278; Pr. Urk. I, 1, nr 161.
23. Anagni, 21 I 1260 — Priv. 4389; Pr. Urk. I, 2, nr 85.
24. Anagni, 27 VIII 1230 — Priv. 4230; Pr. Urk. I, 1, nr 70 — por. Register 64.
25. Wiedeń, 10 X 1277 — Priv. 236, 3886; Pr. Urk. I, 2, nr 357 — por. Register 73.
26. Serock, 6 I 1233 — Priv. 58; Pr. Urk. I, 1, nr 94 — por. Register 74.
27. 19 X 1235 — Priv. 61; Pr. Urk. I, 1, nr 119 — por. Register 77.
28. Płock, 2 VII 1228 — Priv. 48; Pr. Urk. I, 1, nr 77.
29. Elbląg, 29 III 1276 — Priv. 227; Pomm. Urk. nr 278.
30. Milicz, 18 V 1282 — Priv. 253; Pr. Urk. I, 2, nr 399 — por. Register 98.
31. Słupsk, 12 VI 1310 — Priv. 427; Pomm. Urk. nr 685.
32. Warszawa, 4 II 1339 — Priv. 697; Pr. Urk. III, 1, nr 220.
33. Magdeburg, 2 II 1465 — Reg. 15952.
34. Może dotyczyć zarówno pokoju kaliskiego jak i I toruńskiego.
35. Brześć Kujawski, 31 XII 1435 — Priv. 2400—2404, 3880; Weise I, nr 181 — por. Register 43.
36. Wrocław, 6 I 1420 — Priv. 2017; Weise I, nr 141.
37. (1420) — Reg. 3324/1.
38. (1420) — Reg. 3324/2.

s. 1 REGISTER, WAS MEIN GNEDIGSTER HER DER HOHMEISTER
MARGGRAVE ALBRECHT HINAUS INS LANDT GENOMEN
ANNO 1521//

s. 2 IN DIESER LADEN LIGEN VOLGENDE RECESS, FRIDEVORTREGE, TRANSMPT
UND ARTICKEL, SO MEIN GNEDIGSTER HER DER HOHMEISTER MIT SICH HINAUS
INS LANDT GENOMEN

- [1] Was der vogt zur Leyppe hat geschrieben gen Erfurt in das studium von des Bundts wegen, den die stete und landschaft an wissen und volwort des hohmeisters und Ordens aufgericht.
- [2] Haben des hern hohmeisters prelaten, gebietiger und Ordens sendtboten vor dem Romischen Kayser als er zu gericht gesessen erschinen und den inspruch von des Pundts wegen furgebracht und umb recht angeruffen.
- [3] Sein in zusammengebunden sextern ethlich artickel und copienden Bundt so im landt zu Preussen aufgericht belangende.
- [4] Item LVten jaren ist ein tagfart gehalten werden zum dorff Pentzkau, da marggrave Friderich zu Brandenburg der Elder und churfurst durch den hern kayser darzu geschickt was, die undterscheidt zwischen dem konig von Polan und dem hern hohmeister und Orden in gegenwertigkeit des konigs und Ordens leuten zu richten, dosebst dann rede und anbringen, des gleichen anthwort daraus ut postquam von beyden teylen gescheen sein.
- [5] Wie die burger der stete Thorun, Danczigk etc. die heuser und gerechtigkeit, auch die landschaft die schlos nach vorliesung des streits eingenomen, die hern davon verstossen und dem konig uberanthwerten.
- [6] Sein ethlich instrument, so von wegen des Bundes sein geschrieben worden.
- [7] Sein ethlich rede und widerrede vom hern hohmeister und riter und knechten auf gehalten tag zu Thorun gescheen anno 1451.
- [8] Sein rede und widerrede des Pundts halben vom hern hohmeistere und Landen und Steten geschee; ist in ein sextern zusammen registriert.
- [9] Die sach des Bundes mit clage vor dem kaiser mit vil brive bey meister Ludwigs gezeiten.//
- s. 3 [10] Ist zusammengebunden in ein sextern, darin von den sachen des legaten Silvensis und von den sachen des Bundes.
- [11] Ist der ewige fride beschrieben und sonst ander handlung, so vorm hern hohmeister zu Thorun gescheen sein.
- [12] Des hern kaysers brive von dem Bunde.
- [13] Die grenitz des konigs von Polen und Ordens, Masaw, Samayten, Lythauen und Eyflanndt, auch der Frauenburg.

- [14] Sein handlung zwischen dem Orden und undterthan vor dem kayser gescheen.
- [15] Von den gutern Doblin in Beheme gelegen; ein abschrift.
- [16] Ein instruction einem hern des Ordens an den Romischen und Ungarischen konig mitgegeben ^a.
- [17] Wie der Orden mit unwarheit an Kayserliche Mayestat getragen und von vorbuntnus wider den Orden.
- [18] Romischer Kayserlichen Mayestat mandat wider die von Dantzick über den gemachten Bundt wider den hern hohmeister.
- [19] Entschuldung des hern hohmeisters gegen Bebstliche Heyligkeit von der bezichtigung, das er Gots dienst schwechet.
- [20] Ethliche handlung mit Landt und Steten des Bundts halben von ethlichen compthurn zur Mewe und Dantzick gescheen.
- [21] Ein brive mit anhangenden insigel, darin der ewig fride zu Ossa durch den konig von Polan Wladislaum und hertzog Witholt aus Lythauen an einem und den hern hohmeister Paul Russdorf und dem Orden anders teils ufgericht. //
- [22] Ein execution wider ethlich undterthan des Ordens, die sich wider den hern hohmeister und Orden verbunden.
- [23] Bestetigung des Colmischen Landts durch den kayser Friderichen, welchs landt hertzog Conrat aus der Massau dem Orden gegeben.
- [24] Der Orden erkennt kain andern konig vor sein obirsten dan den Romischen Kayser.
- [25] Der konig von Behem Ioannes und sein sone Carolus nemen den Orden in iren schutz.
- [26] Kayser Friderichs ausspruch wider den Bundt mit der maiestat anhangenden sigel.
- [27] Ein transumpt, darin geboten wurde alle diejhenig, so vom Orden gefallen und dem konig von Polan geschworen, ires aydes zu absolviren und sie zwingen dem Orden undterdeinig zu sein bey der hohsten pene.
- [28] Ein bundtbrive mit kayser Sigmundt, konig zu Behem gemacht wider den konig von Polan.
- [29] Instruction der brive, so der compthurn zu Thorn und procurator zu Roma mit sich auf den tag gen Preslaw genomen haben.
- [30] Bothschaft an den kayser, marggraven zu Brandenburg und meister in Teutsche landt.
- [31] Ethliche zusammengebunden materien des Bundts halben gen Roma dem procurator geschrieben.

---

^a *Skr. Ist der ewig fride.*

- [32] Ein instruction an das Reich.
- [33] Mancherley handlung des Bundts halben.//
- s. 5 [34] Etsliche polnische schrifte und lytauische pothschaft und gewerbe zusammengebunden.
- [35] Witaudt vorschreibt sich dem Orden einen steten fride zu halden und vorschreibt dem Orden sein grenitzen, dabey er ewig sol pleiben; den hat der konig von Polan mit seinem Reich bestetigt.
- [36] Instruction den geschickten gen Presslaw mitge[ge]ben.
- [37] Brive des hern marggraffen von Brandenburgk zu vortrag der sachen.
- [38] Artickel dinende wider das geschrey der polnischen prelaten.
- [39] Est una zedula pergamenea, huius sex sigilla appensa, ubi facta est protestatio per ambasiatores domini palatini de Rheno et reverendum dominum Magutinensem super quodam termino celebrato in insula Mymel inter Ordinem et regem Poloniae et Witaudum, ubi Ordo obtulit se committere in diversos principes mundi, quod Poloni recusarunt et sunt tres litterae unius tenoris.
- [40] Est alia zedula pergamenea sedecim sigillis appensis, continens testimonium incolarum Prussiae, quomodo legatus imperatoris ad distinendum granicies inter regem et Ordinem fuit suspectus et ab altera parte subornatus sive corruptus.
- [41] Litera treugarum post desolationem terrae Pomeraniae prope Jesnicz factarum anno Domini MCCCC^oXXXIII^o.
- [42] Hierin in disem instrument findt man, was des Ordens sendtboten sich irboten haben in consilio Constantiensi vor der teutschen nation in gegenwertigkait der sendtboten des konigs von Polan etc., die solchs irbitung nicht wolten ufnemen, die auch geschen ist do selbst zu Costnitz von dem collegio der cardinalen mit allen andern nationibus des consilii ehe der babst Martinus quintus gekoren wardt und nach seiner gekorunge auch vor demselben und die Polan es nye wolten ufnemen.//
- s. 6 [43] Perpetua pax inter Ordinem et regem Poloniae in Birszky.
- [44] Transumptum Gregorii VIII [s], quod terra Prussiae sine medio subest Romanae Ecclesiae.
- [45] Instructio pro domino commendatore ad dominum magistrum per regem Ungariae et informatio... (?) cardinali facta ^b.//
- s. 7 [46] Diser brive helt in die vorlengerung des frides zu Costnitz gemacht durch den von Ungern ime XIII^c und XVII jaren.
- [47] Transumpt protestationis visarum litterarum in Thorn et obla-

^b *Dopisane: ... ( ) contra Polonos. Reszta strongy pusta.*

tionis in arbitros et oblatio resignationis certarum terrarum adiuncta summa pecuniaria.

- [48] Est una zedula pergamenea continens confirmationem certorum articularum Swidirgalis.
- [49] Transumptum litterae Ludovici quarti, in qua mandat fratribus Ordinis sub obtentu gratiae suae et perditionis omnium bonorum et privilegiorum suorum ne de terris possessionibus et iurisdictionibus eis concessas a regibus et imperatoribus ad mandatum cuiuspiam extra suam potestatem dimittant et ne super eisdem bonis coram quocumque iudice ecclesiastico vel saeculari in iudicio compareant.
- [50] Litterae praemissionis ducum Mazouiae, quod nolunt assistere regi Kazimiro de et super impetitionem terrarum Pomeraniae, Culmensis et Micholouiensis.
- [51] Unio inter duces Masouiae et Ordinem, quod velint se mutuo adiuuare contra eorum inimicos.
- [52] Auctoritas domini episcopi Warmiense ad transumendum litteras.
- [53] Ein transumpt des kaysers, das alle buntsesen in der acht sein und man sol nicht hausen noch herbergiren ufm landt und steten.

AUS DER LADEN VOM KAYSER UND KONIGEN ZU UNGERN UND BEHEM

- [54] Quare residua summa ex sententia Sigismundi Romanorum regis Polonis [s] non sit soluta.
- [53] Imperator fatetur, quod Ligam Prutenorum non confirmavit.
- [56] Confirmatio regis Romanorum ^c Wenceslai super omnia bona Ordinis.
- [57] Ludouicus der vierde gibt und bestetigt das landt Lythauen und Samayten ^d. //
- 8 [58] Littera Ludouici imperatoris quarti donantis Ordini terras, quas Ordo ab infidelibus Lythuanis habere potuit ^e, Samayten, Karsow etc.
- [59] Littera donationis terrae Burso Ordini factae.
- [60] Litterae libertatis et emunitatis Wenceslai regis super quasdam terras.

EX CAPSA DE TERRA CULMENSIS

- [61] Warsilio übergibt die landt Posslew und alunme.
- [62] Processus nuntiorum concilii Basiliensis inter regem Poloniae et magistrum ad tractandam pacem missorum.

^c *Skr. supi.*

^d *Dopisane: Duplicata ...(?) tali signo.*

^e *Skr. litera s.*

- [63] Donatio Conradi ducis Masouiae super Nessow et quatuor villis Orlow, Morin, Neudorff etc. ^f
- [64] Transumptum bullae Gregorii noni confirmans donationem terrae Culmensis Ordini factam.
- [65] Donatio Conradi ducis Masouiae super terra Chelmensi et villa Milaw.
- [66] Episcopus Plotzensis vendidit Ordini villam Berwalt.
- [67] Attestatio nuntiorum domini Martini papae V super re gesta inter Polonos et Ordinem ^g.
- [68] Littera originalis super villa Orlaw.
- [69] Donatio ecclesiae Culmensis per ducem Masouiae Conradum.
- [70] Duces Masouiae renuntiant terris Culmensi, Pomeraniae et Michelow ob pacis observationem.
- [71] Terrae Culmensis donationis transumptum privilegium Friderici secundi aliarumque terrarum Prussiae acquirendarum ac concessionis et confirmationis dans Ordini facultatem, ut iure imperii prout alii principes eam possideant. //
- s. 9 [72] Transumptum privilegium Caroli quarti, in quo confirmat privilegium Friderici secundi super donatione terrae Culmensis et aliarum in Prussia acquirendarum.
- [73] Confirmatio Rudolphi imperatoris facta super confirmatione Friderici secundi super donatione terrae Culmensis.
- [74] Litterae originalis confirmationis donationis terrae Culmensis per Casimirum ducem Cuyaviae ^h.
- [75] Testimonium abbatis Moraviae pro terra Culmensi.
- [76] Donatio Conradi ducis Masouiae super terra Culmensi littera originalis.
- [77] Originalis concordia inter Conradum ducem Mazouiae, magistrum et Ordinem super multis et sit in ea mentio de salnia.
- [78] Litterae Casimiri ducis Lanciciae et Cuiaviae super compositione facta inter ipsum et Ordinem ⁱ.
- [79] Transumptum duarum bullarum papalium Innocentii et Gregorii confirmationis donationis terrae Culmensis per ducem Masouiae Ordini factae.
- [80] Inscriptio pacis perpetuae et concordiae inter Casimirum et Ordinem facta anno etc. CCLII^o.

^f *Dopisane: Duplicata.*

^g *Dopisane: Bene notanda contra Polonos.*

^h *Dopisane: Notetur contra Polonos.*

ⁱ *Dopisane: Notetur contra Polonos.*

- [81] Litterae episcopi Mutuinensis inter Conradum ducem Masouiae et Ordinem super tractatibus ex parte terrae Lubauae ¹.

EX CAPSA DE TERRIS MICHELOW, DOBRIN, SUDORUM ET SAMAGITHIAE FIDE

- [82] Magister et Ordo emit terram Dobrinensem a rege Bohemiae ^k.
- [83] Die hertzogin Offka vorzeicht sich aller zuspruch des landes Dobrin.
- [84] Litterae regis Bohemiae et Poloniae, quibus fatetur se terram Dobrinensem Ordini vendidisse. //
- 10 [85] Donatio Conradi ducis Mazouiae castri Dobrin et aliarum villarum.
- [86] Sigismundus Romanorum rex promittit Ordini se daturum terras Dobrinensem et Cuiuiensem regno Poloniae a se dempto.
- [87] Ioannes rex Bohemiae indulget Ordini in terra Dobrinensi novas villas aedificare.
- [88] Rex Poloniae promittit magistrum et Ordinem super terra Dobrinensi contra quoscumque perpetue liberare.
- [89] Magister profitetur se recepisse terram Dobrinensem in pignorationem pro certa summa pecuniaria.
- [90] Litterae episcopi Plocensis super donatione praedium et possessionum in terra Dobrinensi.
- [91] Duces Pomeraniae liberant magistrum et Ordinem ab omni theloneo in terra Dobrinensi, si quondam illam acquisiverint.
- [92] Terra Dobrinensis restituitur regi ut rex Ordini restituat Samagithiam.
- [93] Transumptum litterae marchionis Woldimari Brandenburgensis super collatione castri Dirsen.
- [94] Die ausschrift der hertzogen Otten und Ba[r]nim uber das landt zu Butow.

EX CAPSA DE TERRA POMERANIAE

- [95] Wenceslaus rex Bohemiae confirmat Ordini bona a patre suo data, videlicet Stobelaw, Lyman etc.
- [96] Jeske civis de Slaua vendidit Ordini bona sua in Crampe et Lubona.
- [97] Mestvinus donat Ordini Insulam inter flumen Primislaua et Magnum Cabell.
- [98] Littera concordiae inter ducem Mestuinum et Ordinem beatae

¹ *Dopisane: Notetur contra Polonos.*

^k *Dopisane: Triplicata. Ponížej skr.: Quitantia regis Poloniae de terra Dobrinensi.*

Mariae Teutonicorum super donatione Wenzeke alias vulgariter Mewae nuncupatum¹.

*

*   *

- ad 1. Lipsk, 2 X 1452 — Reg. 11487; AST. III, nr 235.
 2. 30 XI—1 XII 1453 — Por. Reg. 12565—12571; AST. IV, nr 74—84, może dotyczyć także innych listów.
 3. Niezidentyfikowany.
 4. Pieniążkowo, po 22—26 IX 1455 — Reg. —; Weise II, nr 335.
 5. 1410 — por. AST. I, nr 88.
 6. Niezidentyfikowane.
 7. Toruń 25—27 VII 1452 — AST. III, nr 193. W Regeście rok 1451, ale w tym roku nie było rokowań w. mistrza ze stanami w Toruniu.
 8. Niezidentyfikowane.
 9. Niezidentyfikowane.
 10. 2—4 I 1451 — Reg. 10528; por. AST. III, nr 91 i 92.
 11. Toruń, 1 II 1411 — Priv. 1683; Weise I, nr 83. — por. Iura 1.
 12. Niezidentyfikowane.
 13. Niezidentyfikowane.
 14. Niezidentyfikowane.
 15. Brno, 1 VII 1299 — Priv. 360; Pr. Urk. I, 2, nr 724.
 16. Malbork, 5 IX 1411 — Priv. 1716.
 17. Niezidentyfikowane.
 18. Wiedeń, 14 VII 1451 — Reg. 10818; Weise II, nr 274 — dot. także społeczności pruskiej.
 19. Niezidentyfikowane.
 20. Kwidzyn, 30 XI 1452 — AST. III, nr 263?
 21. Mełno, 27 IX 1422 — Priv. 2162 i 2163; Weise I, nr 152 — por. Iura 15.
 22. Rzym, 25 IV 1452 — Priv. 4596 (groźba ekskomunikacji, a może Wiener Neustadt 24 III 1455 — Priv. 2959 — cesarz Fryderyk potwierdza banicję orzeczoną przez cesarski Sąd Kameralny)?
 23. Rimini, III 1266 — Priv. 32; Pr. Urk. I, 1, nr 56.
 24. Monachium, 15 (?) XI 1337 — Priv. 681; Pr. Urk. III, 1, nr 134.
 25. Włocławek, 5 III 1337 — Priv. 670; Pr. Urk. III, 1, nr 95.
 26. Wiener Neustadt, 5 XII 1453 — Priv. 2928; Weise II, nr 284.
 27. Pożoń (Preszburg, dziś Bratysława), 7 IX 1429 — Priv. 2303, Weise I, nr 169 (ale data 8 IX).
 28. Buda (Offen), 20 XII 1409 — Priv. 1637; Weise I, nr 77.
 29. (Pocz. VIII 1419 — Priv. 3022 — projekt glejtu króla Władysława dla w. mistrza lub jego posłów do Wrocławia do króla Zygmunta).
 30. 24 X 1452 — Reg. 11527 (pełnomocnictwo dla posłów do cesarza), 12 IX 1452 — Priv. 2862 (glejt w. mistrza dla posłów do elektora saskiego Fryderyka) i Priv. 2863 (dla J. v. Egloffsteina do cesarza), Priv. 2865 (pełnomocnictwo dla posłów do Fryderyka saskiego).
 31, 32, 33, 34 — Niezidentyfikowane, rejestry zbyt ogólne, obejmujące różne pisma.

¹ *Dopisane: Duplicata.*

35. Salin, 12 X 1398 — Priv. 1392; Weise I, nr 2.
36. Grudziądz, 19 VII 1419 — Priv. 1967; Weise I, nr 140.
- 37, 38 — Niezidentyfikowane, por. wyżej.
39. Malbork, 6 XI 1418 — Priv. 1927; Weise I, nr 131.
40. Malbork, 26 III 1413 — Priv. 1774; Weise I, nr 98.
41. Obóz pod Jasieńcem, 13 IX 1433 — Priv. 2359; Weise I, nr 175.
42. Malbork, 14 X 1414 — Priv. 1818; Weise I, nr 107 (pełnomocnictwo dla posłów).
43. Brześć Kujawski, 31 XII 1435 — Priv. 2400—2404, 3880; Weise I, nr 181 — por. Iura 35.
44. Anagni, 7 VIII 1227 — Priv. 4222 (w tekście błędnie Grzegorz VIII zamiast Grzegorz IX).
45. Niezidentyfikowane.
46. Konstancja, 14 V 1417 — Reg. 2511, Weise I, nr 122.
47. Malbork, 26 III 1413 — Priv. 1774; Weise I, nr 98; AST. I, nr 174.
48. Skirstymoń (Christmemel), 19 VI 1431 — Weise I, nr 171 — por. Reg. 5657 z 20 VI.
49. Frankfurt n. M., 22 VII 1338 — Priv. 689; Pr. Urk. III, 1, nr 183.
50. Rawa, 13 VII 1343 — Priv. 746; Pr. Urk. III, 2, nr 581.
51. Łęczyca, 13 VII 1343 — Priv. 747; Pr. Urk. III, 2, nr 580.
52. Wiener Neustadt, 19 II 1443 — Priv. 2584, 2585.
53. Wiener Neustadt, 24 III 1455 — Priv. 2959; Weise II, nr 314.
54. Toruń, 23 IV 1421 — Priv. 2065; Weise I, nr 143.
55. Graz, 28 VI 1453 — Priv. 2911; Weise II, nr 281.
56. Praga, 6 XI 1387 — Priv. 1152.
57. Monachium, 15 XI 1337 — Priv. 681; Pr. Urk. III, 1, nr 134 — Priv. 682; Pr. Urk. III, 1, nr 135.
58. Monachium, 12 XII 1339 — Priv. 682; Pr. Urk. III, 1, nr 135 — por. wyżej.
59. 1211 — Priv. 4.
60. Norymberga, 17 X 1382 — Priv. 1104.
61. Skrobia (Crobantz), 18 XI 1289 — Priv. 308; Pomm. Urk. nr 460.
62. 1433—1435 — por. L. Dombrowski, Die Beziehungen des Deutschen Ordens zum Baseler Konzil bis zur Neutralitätserklärung der deutschen Kurfürsten, Bromberg 1913; por. Weise I, s. 189 (Reg. 6322: Bazylea 2 I 1433 — Pełnomocnictwo posłów soboru w Bazylei).
63. 1230 — Priv. 45; Pr. Urk. I, 1, nr 76.
64. Anagni, 27 VIII 1230 — Priv. 4230; Pr. Urk. I, 1, nr 79 — por. Iura 24.
65. Łęczyca, 5 VIII 1222 — Priv. 18 — por. Pr. Urk. I, 1, nr 41.
66. Płock, 10 IX 1312 — Priv. 446; Pr. Urk. II, nr 79.
67. 1442 — Reg. 4017 — por. Die Berichte der Generalprokuratoren des Deutschen Ordens an der Kurie. Bd. III. T. 1, beab. v. H. Koeppen, Göttingen 1966, s. 319 — por. Iura 18.
68. 1129 — Priv. 41; Pr. Urk. I, 1, nr 52.
69. Łęczyca, 5 VIII 1222 — Priv. 18; Pr. Urk. I, 1, nr 41.
70. Rawa, 13 VII 1343 — Priv. 746; Pr. Urk. III, 2, nr 581.
71. Rimini, III, 1226 — Priv. 32; Pr. Urk. I, 1, nr 56.
72. Norymberga, 2 I 1356 — Priv. 854; Pr. Urk. V, 1, nr 396.
73. Wiedeń, 10 X 1277 — Priv. 326, 3886; Pr. Urk. I, 2, nr 357 — por. Iura 25.
74. Serock, 6 I 1233 — Priv. 58; Pr. Urk. I, 1, nr 94 — por. Iura 26.
75. Niezidentyfikowane.

76. Biecz, 23 IV 1228 — Priv. 36; Pr. Urk. I, 1, nr 64.
77. 19 X 1235 — Priv. 61; Pr. Urk. I, 1, nr 119 — por. Iura 27.
78. Serock, 6 I 1233 — Priv. 59; Pr. Urk. I, 1, nr 94.
79. 31 III 1244 — Priv. 4269.
80. Włocławek, 4 VIII 1257 — Priv. 156; Pr. Urk. I, 2, nr 19.
81. 20 IX 1242 — Pr. Urk. I, 1, nr 139.
82. Metz, 16 III 1330 — Reg. 586; Pr. Urk. II, nr 682.
83. Wieluń, 16—17 V 1391 — Priv. 1232—1234; Voigt, Cod. dipl. III, nr CV.
84. Metz, 16 III 1330 — Priv. 587; Pr. Urk. II, nr 682.
85. Kruszwica, 4 VII 1230 — Priv. 39; Pr. Urk. I, 1, nr 67.
86. Ofen, 4 I 1412 — Priv. 1721; Weise I, nr 89.
87. Toruń, 3 IV 1329 — Priv. 571; Pr. Urk. II, nr 644.
88. Metz, 17 III 1330 — Priv. 588; Pr. Urk. II, nr 683.
89. 30 III 1330 — Priv. 590; Pr. Urk. II, nr 687.
90. Płock, 2 VII 1228 — Priv. 38; Pr. Urk. I, 1, nr 66.
91. Łębork, 19 VII 1386 — Priv. 1136.
92. Raciążek, przed 23 V 1404 — Weise I, nr 23 — por. Priv. 1504—1513 i Reg. 747—750.
93. Kleszczewo (Liebenwalde), 2 II 1317 — Priv. 477.
94. Malbork, 19 XI 1329 — Priv. 583; Pr. Urk. II, nr 665.
95. Praga, 28 VI 1305 — Priv. 399; Pomm. Urk. nr 634.
96. Malbork, 23 VII 1329 — Priv. 580; Pr. Urk. II, nr 656.
97. Gdańsk, 16 IV 1285 — Priv. 285; Pr. Urk. I, 2, nr 463.
98. Milicz, 18 V 1282 — Priv. 253; Pr. Urk. I, 2, nr 399 — por. Iura 30.

URKUNDENVERZEICHNISSE AUS DEM ARCHIV DES DEUTSCHEN ORDENS AUS DEM FRÜHEN 16. JAHRHUNDERT

Ein Beitrag zur Rolle der Urkunden im diplomatischen Kampf
zwischen dem Deutschen Orden und Polen

Zusammenfassung

Die ersten Jahrzehnte des 16. Jh., die gleichzeitig die letzten Jahre des Deutschordensstaates in Preußen gewesen waren, charakterisierten sich durch den diplomatischen Kampf der Ordensbehörden nicht nur um die Erhaltung der Macht in den aktuell beherrschten Ländern, sondern vor allem um das Wiedererlangen der Kraft des zweiten Thorner Friedens von 1466 verlorenen Gebiete. In diesem Kampf bediente sich der Orden verschiedener Dokumente, die seine Rechte auf das Kulmer Land und Pommerellen bezeugen sollten. Die Verwendung der Dokumente zu solchen Zwecken hatte eine alte Tradition, die bis zu den Prozessen zwischen dem Deutschen Orden und Polen im 15. Jh. zurückreichte. Zu diesem Kampfmittel griffen auch die zwei letzten Hochmeister des Deutschen Ordens: Herzog Friedrich von Sachsen (1498—1510) und Albrecht von Hohenzollern-Ansbach.

Im ehemaligen Deutschordens-Archiv, dessen Bestände jetzt im Geheimen Staatsarchiv Berlin-Dahlem aufbewahrt werden, befinden sich zwei Dokumentenverzeichnisse. Das erstere enthält die Urkunden, die für den Tag in Breslau im Jahre 1508, welcher aber nicht stattgefunden hatte, vorbereitet wurden. Dieses Verzeichnis wurde in dem Band im Teil Ordensfolianten unter Nummer 24a, S. 337—340 mit 39

Regesten eingetragen. Das zweite Verzeichnis ist eine Urkundensammlung, die für den Hochmeister Albrecht vorbereitet wurden, als er sich in das Deutsche Reich begab, um dort Hilfe zu suchen. Es wird in der Abteilung Ordenskorrespondenz unter Standnummer 25837 mit 98 Regesten aufbewahrt.

Die Analyse der genannten Dokumentenverzeichnisse ermöglicht die Argumente, die von den Ordensbehörden hervorgehoben wurden, festzustellen. Beide Verzeichnisse enthalten beispielsweise die „Rechtstitel“ auf den Erwerb verschiedener Länder, diejenigen Friedensverträge, die für das Deutschordensland wenigstens mit keinen Gebietsverlusten verbunden waren (wie z.B. der Frieden von Kalisch von 1343, der erste Thorner Frieden von 1411 oder der „ewige“ Frieden von Brest von 1435) und Verleihungen, darunter auch Verleihungen der Päpste, Kaiser und der böhmischen Könige. Der Hochmeister Albrecht hatte dazu noch die Privilegien und Briefe, die den Preußischen Bund betrafen, hinzugefügt. In beiden Verzeichnissen verdienen die Anmerkungen bei den Urkunden, die ihre Bedeutung für die Verhandlungen mit Polen hervorheben, eine besondere Beachtung.

Die veröffentlichten Dokumentenverzeichnisse sind nicht nur eine interessante Quelle für die Erforschung der Beziehungen zwischen Polen und dem Deutschen Orden, sondern sie handeln auch über die wichtigsten rechtlichen Grundlagen, die Rechte des Ordens auf die beherrschten Gebiete, als auch über die spezifischen Rechte, die der Deutsche Orden hauptsächlich von den römischen Kaisern und den Päpsten erhalten hatte. Sie enthalten auch gewisse Informationen über die Organisation der Hochmeister-Kanzlei und des Archivs des Deutschen Ordens.

Ernsthafte Schwierigkeiten hat die Identifizierung der Informationen, die in beiden Verzeichnissen enthalten sind, bereitet. Die Regesten sind mit keinem Datum versehen und die Formulierungen sind sehr lakonisch. In Anlehnung an die Quellenausgaben, vor allem solche wie die Regesta von Joachim und Hubatsch oder Preußisches Urkundenbuch war es gelungen, die meisten Angaben zu entziffern. Man konnte aber nicht feststellen, welches Exemplar benutzt wurde, weil es meistens Transumpte waren, die für die Ordensbehörden, vor allem im den Kanzleien der preußischen Bistümer und Kapitel, in großen Mengen angefertigt wurden.